

**+sa-/se- İSİMDEN FİİL YAPMA EKİ İLE
-sa-/se- FİİLDEN FİİL YAPMA EKİ VE
GENİŞLEMİŞ ŞEKİLLERİ**

Yıldız KOCASAVAŞ

Özellikle Eski Türkçe ve Orta Türkçe'de kullanılan, bugün ise ancak birkaç örnekte geçen +sa-/se- isimden fiil yapma eki ile -sa-/se- fiilden fiil yapma ekleri, "istek, meyil, arzu" fonksiyonu taşırlar. Ancak bu fonksiyon, daha sonraları ortaya çıkan teşkillerde zayıflamış olabilir. Bunlardan, +sa-/se- eki aslı olup zamanla kategori değiştirerek fiilden fiil yapma eki hâline de gelmiştir.

1. +sa-/se-

1.1. +sa-/se- isimden fiil yapma eklerinden biri olup köke gelir. Bu ek, isim kök ve gövdelerine gelerek, "istek, meyil, arzu" ifâdesi taşıyan fiiller türetir. Ek ve bunun genişlemiş şekilleri daha ziyâde Eski Türkçe ve Orta Türkçe'de kullanılmıştır.

Ekin Eski Türkçe'de geçen bâzı örnekleri şunlardır:

Kayu neçe uçmak suwsamak emgekin alañurmış (TT.V A 88). "Nasıl bir açlık, susuzluk eziyetiyle zayıf düşmüş." Kaşı körtlem kavış(u)ğsayurm(e)n (M.II, 419 R/7). "Güzel kaşım kavuşmak istiyorum." Öz amra[ğımın] opögseyür m(e)n (M. II, 419 R/7). "Sevdiğimi öpmek istiyorum."

Ek hakkındaki görüşler şunlardır:

A. von Gabain ekin "arzulama, istek duyma bildirdiğini" açıklayarak *kek-sek* (<*kek+se-k*) "kindar, kinli" örneğini vermekle yetinmiştir (*ET.Gr.*, § 97).

Brockelmann, ekin /-s/nin /-a/ ile genişlemiş şekli olduğunu, istek ifâde eden -sa ekinin sa- "saymak, düşünmek istemek" fiili ile aynı olduğunu" ifâde eder (*OGr.*, § 153). Ancak izahta +s ve +a unsurlarının mâhiyeti yeterince belirtilmemiştir (+a isimden fiil yapma eki midir?) +a 'yı isimden fiil yapma eki kabul edersek +s 'nin fiilden isim yapan bir ek olması gerekir. Türkçe'de böyle bir ek yok. Acaba bu +s yanlış hece bölünmesiyle türeme bir ses midir

J. Deny, +*sa-/se-* ekini +*sı-/si-* isimden fiil yapma ekinin varyantı olarak kabul ederek ekin az kullanılıp; getirildiği isme

a) “arzu, istek, meyil,

b) takdir, tahmin,

c) başlamalı veya yaptırımı” gibi mânâlar kazandıran fiiller teşkil ettiğini ileri sürer: *susa-* < *su+sa-* “canı su istemek”, *tekesi-* < *teke+si-* “teke, dişi keçi istemek”, *bönsi-* < *bön+si-* “bön, aptal olmak” vb. gibi örnekler sıralar. (TDGr., § 844).

Ramstedt “Türkçe Şart Hakkında” adlı makalesinde isme gelen +*sa-/se-* ekiyle fiile gelen *-sa-/se-* ekinin ayrı ayrı ekler olduğunu belirtir ve *bilig+se-*, *bil-ü se-* (>*bil-se-*) örnekleriyle durumu açıklamaya çalışarak fiile getirilen *-sa-/se-* ekinin aslında bir ek olmayıp *se-* “istemek, arzu etmek” fiilinin ekleşmiş şekli olduğunu ifade eder. Esasen Moğolca'da da görülen *se-* fiilinin, Türkçe'deki *sa-* “saymak” fiiliyle bir ilgisi bulunmamaktadır (bk. Zum türk. Kond., s.120-126)

Ramstedt'in *-sa-/se-* ekinin hem isme, hem de fiile getirilmesi konusuna dikkat çekmesi yerinde olmakla birlikte görüşlerinde kabul edilemeyecek noktalar bulunmaktadır. Fiile getirilen *-sa-/se-* ekinin *se-* fiilinin ekleşmesiyle ortaya çıktığını düşünmek oldukça zordur.

W. Bang, “Olumsuz Fiil” isimli makalesinde *-sar/-ser* ekinin yapısını *sa-* “arzu etmek, istemek, hedeflemek” gibi bir fiile bağlamakta olup ona göre *-sar/-ser* < *-sa-r/-se-r* olup *-sa-/se-* < **sa-* 'dır. *-r* ise geniş zaman ekidir. (bk. “Neg. Verb”, s.116-117). Bang'ın bu açıklamasını da kabul etmek zordur. Çünkü, herşeyden evvel **sa-* gibi bir fiilin geniş zamanı olan *sar* 'ın daha Eski Türkçe döneminde ekleştiğini kabul etmek mümkün değildir.

Räsänen de Bang'ın görüşüne katılmaktadır: *-sa/se~sı/si* “birşey istemek” < *sa-* “saymak, düşünmek, istemek” (bk. *Mater. Morph.*, s.150). Bang için yapılan açıklama Räsänen için de geçerli olup, *-sı/-si-* ekini *-sa-/se-* ekinin bir varyantı gibi kabul etmesini bir farklılık olarak belirtmek gerekmektedir.

M. Ergin, ekin Türkçe'de eskiden beri kullanılan fakat işleklik sahası geniş olmayan eklerden biri olup eskiden örneklerinin daha çok olduğunu ve istek ifadesi için kullanıldığını, bugün ancak birkaç örnekte görüldüğünü belirtir. Olma veya yapma ifade eden fiiller yapar. Eski Anadolu Türkçesi'ndeki *buğa+sa-* “ineğin boğa istemesi”, *aygır+sa-* “kısrağın aygır istemesi”, *bugur+sa-* “dişi devenin erkek deve istemesi” gibi fiillerde, bugün *su+sa-*, *garip+se-*, *umur+sa-*, *mühim+se-* misallerinde bu ekin olduğunu, bir başka sesle birleşerek yeni bir ek (+*msa-*) meydana getirdiğini belirtir (TDB., § 261).

F. K. Timurtaş, ekin “umûmiyetle arzu etmek, saymak” fonksiyonu taşıdığını ve genişlemiş şekillerinin de olduğunu söyler: *susamışdır* (HŞ., 2282), *susadı* (ŞD., 155-12), *benümsenme* (DV, 305-2), *görmiyelden yüzüni ben kim nigârım sensedüm* (HM) (ETT., § 274).

N. Hacıeminoğlu ekle ilgili olarak “birşeye karşı duyulan arzu”yu ifâde edip, +sa-/+se- ekinin aslında sâdece isimlerden fiil yapan bir ek olduğunu, nitekim, bahis konusu ekin, *Dîvân*'da çok daha yaygın ve işlek olarak isimlerden fiil türettiğini, bu itibarla, bir hece düşmesi netîcesinde fiil tabanına eklenildiğinin sanıldığını” ifâde eder. Ayrıca Hacıeminoğlu, hem fiilden fiil yapan, hem de isimlerden de aynı mânâ ve mâhiyette fiiller türeten işlek bir ek olan bu ekin aslında Türk dilinin umûmî kaidelerine aykırı olduğunu, çünkü, Türkçe'de fiilden fiil türeten eklerle isimden fiil türeten eklerin ayrı olduklarını, yâni aynı ekin hem fiil tabanına hem de isim tabanına gelmeyeceğini, fakat -sa-/se-'nin bu kaidenin dışında kaldığını ve aynı istisnâî durumun -a/-e-¹ ve -k/-k- (-k/-k- kuvvetlendirme; -k/-k fiilden isim yapma) eklerinde de görüldüğünü, ama -sa-/se- kadar işlek olmadığını belirtir (TDF., s.55). Yine aynı eserde N. Hacıeminoğlu “bu ek ile yapılan fiillerin menşee bakımından iki türlü olduğunu açıklar :

a) Fiil isimlerinden türeyen fiiller: Bunlar kök fiilin ifâde ettiği hareket veya oluşa karşı bir temâyül, bir istek bildirmektedir. Ayrıca bu çeşit isim tabanları umûmiyetle -r- ve -l- ile biten fiillerden ve genellikle -ğ/-g ekleri ile teşkil edilmiştir: Msl.: *alıgsa-* < *alığ+sa-* “almak istemek” vb.

b) Nesne isimlerinden türeyen fiiller: Bunlar, fiil tabanını teşkil eden nesneye karşı duyulan arzu ve ihtiyacı bildirmektedir. Msl; *aşsa-* < *aş+sa-* “yemek yemek istemek” gibi örneklerle açıklar (TDF., s.123-195). Ayrıca, aynı eserde Azerî Türkçesi'nde -sa-/se- eki ile -sı/-si-²; -su/-sü- eklerinin birbirinin yerine kullanıldığı örneklerle gösterilmektedir: *Tamahsı-*, *guraksı-*, *heyifsi-*, *günsü-* gibi. Ayrıca, *menim+se-*, *gülüm+se-*, *ezim+se-* gibi. (TDF., s.233-234)³.

¹ -a/-e, -ı/-i; -u/-ü: Eskiden, muhtemelen eş sesli zarf fiil ekinin aynısı idi, çok eskidir. *öge* “şöhret” (ög- “övmek”), *udu* “maiyet, sonra” (ud- “takip etmek”) vb. gibi (ET.Gr., § 105, § 232)...

² Bk. Kemal Eraslan, “+sı-/+si- (~+su-/+sü-) isimden fiil yapma eki ile -sı/-si- (~-su/-sü-) fiilden fiil yapma eki ve genişlemiş şekilleri hakkında”, *TKA*. (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan) XXXII/1-2, 1994, Ankara 1996, s.47-62

³ Halbuki burada verilen *menim+se-*, *gülüm+se-*, *ezim+se-* örneklerinde ek +*msa-/mse-* alınmalıdır (-*m* ve +*se-*'nin kaynaştığı, birleşik ek hâline geldiği görülür. -*m* canlılığını yitirmiştir).

T. Banguoğlu, “Eski Türkçe’de istek fiilleri anlamında canlı olan *-se-* fiilleri (*suwsa-*, *erükse-*, *ulugsa-*) dilimizde de özellikle cinsî istek anlamında canlı kaldığını” *susa-*, *ökse-*, *tütünse-*, *erse-*, *boğursa-* (boğur: dişi deve), *boğasa-*, *ayğursa-*, *koçsa-*, *tekese-* gibi örnekler vererek “ancak istek anlamında *-se-* fiillerinin dilimizde sayılı olduğunu açıklar. Ayrıca Banguoğlu, Eski Türkçe’de iyice ayırılan *-se-* fiilleri (istek) ile *-si-* eklerinin ve uzatılmışlarının belki anlam ve ses yakınlığı sebebiyle karıştırıldığının görüldüğünü ifade eder. Şöyle ki :

a) Az çok sarih benzerlik anlamında “bulmak, saymak” anlatımında *-se-* fiilleri vardır: *tavsas-*, *çoksa-*, *dursa-*, *çiğse-*, *mühimse-*, *garipse-* vb. Bu fiillerden çoğunun aynı anlamda *-si-* değişimleri de (*çoksu-*, *çiğsi-*, *darsı-*) olduğunu, bunları asıl saymanın mümkün olduğunu, ancak birtakımının doğrudan doğruya *-se-* ekiyle, fakat benzerlik anlatımıyla yapıldığını kabul etmenin yerinde olduğunu” belirtir.

b) Buna karşılık istek anlamında birçok *-se-* fiillerinin de *-si-* değişimleri vardır, diyerek bunları asıl saymanın mümkün olmadığını (*ersi-*, *boğası-*, *tekesi-*) söyler.

c) *-se-* ekinin fiilden yalın ad tabanlarına gelmesiyle de bir çeşit *-se-* fiilleri meydana geldiğini, bunlardan *+im+se-* eklerine benzer şekilde *+ik+se-* eklerinin de birleşme istidâdı gösterdiğini ancak birinin fiilden fiil, diğerinin isim köküne gelmiş bulunduğu açıklayarak *-se-* fiilleri Yeni Türkçe’de artık benzerlik anlamında, “öyle bulmak, saymak” anlatımında fiiller yaratmak istidâdını gösterdiğini; *uzaksa-* “istib’at etmek”, *büyükse-* “izam etmek”, *gerekse-* “ihtiyaç duymak”, *hafifse-* “istihfaf etmek” örnekleriyle belirtir (TGr., § 189)⁴.

Kaşgarlı da *DLT*’te “ekin isimlere olduğu gibi, iki üç harfli fiillere de geldiğine” işaret ederek ekin fonksiyonu ile ilgili önemli açıklamalarda bulunmaktadır; “Böyle sıygalar işin henüz yapılmadığını, fakat yapılmak istenildiğini ve işleyenin o işi yapmak dileğinde olduğunu, az kullanıldığını” bildirerek örnekler vermektedir: *er etsedi* “adam et yemek istedi”, *er ewsedı* “adam evini özledi”, *er açığısadı* “adamın canı ekşi istedi”, *er tatığısadı* “adamın canı tatlı istedi”, *er kağıunsadı* “adamın canı kavun istedi”, *er çinüştürüksedi* “adamın canı çinüştürük istedi”. Kaşgarlı ayrıca “sonunda *-r* olan kelimeler tok ve kalın âhenkli olursa *-sa-*’dan önce bir *g* harfinin geldiğini, kök olan fiilin mastarı “*-mek*”li ise veya ince âhenkli olursa *-sa* ekinden evvel bir *k* gelir” diyerek örnekler vermektedir; *ol ewge barığısadı* “o kimse eve varmak istedi”, *men seni*

⁴ *-k + sa-*: *-k*’lı şekil kullanılıyor, birleşik ek alınmaz.

körügsedim “ben seni görmek istedim” demektir, diyerek “*barıgsadı*” yerine “*barsadı*”, “*körügsedi*” yerine “*körsedi*” denilse olabileceğini, bunların aslının “*bardı*” ve “*kördi*” olduğunu belirtir. Yine Kaşgarlı “kelimenin sonunda *l* harfi bulunursa bu, kurala uyar; *ol andın yarmağ alıgsadı* “o, ondan para almak istedi”. Arzu etmek anlamlarının bu *-se/-sa* edatından⁵ çıkarılması Türklerin “birşey saydı” demek olan “*sadı nenğni*” sözünden alınmıştır. Sanki işleyen, o işi kendi dilekleri arasında saymış da onu dilemiş, istemiş. Nitekim “*er suwsadı*” denir ki “adam susadı” demektir ve “su o adamın dilekleri arasında sayılmıştır anlamı nadır” diyerek ekin menşesine dikkati çekmektedir (*DLT I*, 279-282). Ancak, fiilin çekim eki hâline gelmesi pek kabul edilecek birşey değildir.

A. Bican Ercilasun, “Kâşgarlı Mahmud'da *-sâ/-sê-* eki” adlı makalesinde Uygurca ve *DLT*'ten aldığı örnekleri değerlendirerek “istek” ifâdesi veren isimden fiil yapma +*sa-/+se-* ekinin ses hâdiseleri sonucunda fiil kök ve gövdelelerinde de kullanılmaya başlandığını belirtmektedir.

1.2. +*sak/+sek* (< +*sa-ğ/+se-k*)

Gabain, ekle ilgili olarak şu açıklamada bulunur: +*sak/+sek* birleşik isimden sıfat yapma eki +*sa-/+se-* isimden fiil yapma ekinin *-ğ/-g* fiilden isim yapma ekiyle genişlemiş şekliinden ibârettir (*ET.Gr.*, § 79).

Yine Gabain *-ğ/-g-* ekiyle ilgili olarak “Çeşitli anlamlar verir: Yapılan işin sonucunda ortaya çıkan şey, aktif isim ve diğerleri (Moğolca'da da aynıdır); *tapığ* “hürmet, hizmet; huzur (*tap-* “tapmak”), *ötüg* “ibâdet, ricâ” (*öt-* “ricâ etmek, ibâdet etmek”), *et'öz koduğ* “ölü” (*ğod-* “koymak”), *ayığ* “söz, kelime” (*ay-* “söylemek”), *sürüğ* “sürü” (*sür-* “sürmek, birlikte götürmek”), vb. gibi örneklerle açıklamada bulunur (*ET.Gr.*, § 108).

-ğ/-k-; *-uğ/-ük-*: Bu ekin, mânâ bakımından, *-g* ile yapılanlardan farkını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir; bu ekle yapılan isimler, bâzen edilgenlik, bâzen yapılan işin sonucunu bildirir, sıfat olarak ise daha çok kullanılır: *anuç* “hazır, hazırlık” (anun- “hazırlanmak”), *közünük* “pencere” (közün- “görünmek”), *yañluğ* “yanlış” (yañıl- “yanılmak”), *yoğ* “yok, yokluk” (*yo-*, *yo-d-un* “mahvolma” kelimesine bağlanabilir), *toğ* “tok” (*to-l-* “dolmak” ile aynı kökten) (*ET.Gr.*, § 127, § 149).

Halbuki *-ğ/-k-* ile *-ğ/-g-* ekleri birbirinden ayrı eklerdir. Burada, +*sa-/+se-* eki *-ğ/-k-* ekiyle genişlemektedir. *-ğ/-g-* isim mâhiyetinde, *-ğ/-k-* sıfat mâhiyetinde

⁵ Kaşgarlı Mahmut, eki edat olarak isimlendirmektedir: “Yapısı iki veya üç harfli olan isimlerle bu çeşit fiillerden ziyade olanları -dört ve beş harfli olanlara- bu “*sa*” edatı gelmek kuralı ise de az kullanılır (*DLT. I*, s.279).

kelimeler teşkil eder. Meselâ; *bağırsağ* < *bağır*+*sağ* (*bağır* kelimesi vardır, ar-
*bağır*sa- fiili yoktur, *bağırsağ* kelimesi vardır).

Brockelmann ekin “dilek ifâde eden desideratif fiillerden türetilen sıfı olduğunu belirterek örnekler verir; *barıgsağ* (<*barıgsa-k* “gitmeye istekli, g
meye hazır”, *keligsek* (< *keligse-k* “gelmeye istekli”, *kirigsek* (< *kirigse-*
“girmeye istekli”, *tirigsek* (< *tirigse-k* “yaşamaya istekli”, *turuğsağ* (< *i*
ruğsa-k) “durmaya istekli”, *bağırsağ* (< *bağır*sa-*k*) “merhametli, sevimli
keçürüşsek (< *keçürüşse-k*) “geçirmeye istekli, tercümeleme istekli”, *oduğsağ* (<
oduğsa-k) “uyanık”, *suvğarsağ* (< *suvğarsa-k*) “su içmeye istekli”, *tapuğsağ* (<
tapuğsa-k) “hizmet etmeye istekli”, vb. (OGr., § 108).

J. Deny, Altayca'nın -*e meraklı* mânâsındaki -*sak/-sek* lâhikalarının bes-
belli bu fiillerden teşkil edilmiş olacağını belirtiyor ve; *ırakı+zak* “rakıya me-
raklı, rakıya düşkün”, *çay+zak* “çay meraklısı”, *tör+zök* “şeref mevkiinde o-
turmasını seven” örneklerini veriyor (TD.Gr., s.489). A. Ulvi Elöve, J. Deny'nin
ekin aslında *s*'li olduğunu söylemesine rağmen, misallerdeki *z*'lerin nereden
geldiğini haber vermediğini belirtiyor. A. Ulvi Elöve'ye göre ünlüler ve yumu-
şak harflerden sonra *s*'ler bâzen *z* oluyor. Sonra -*sak/-sek* diye gösterilen bu ekin
tör-zök gibi misaller arasında görüldüğü üzere -*sök* (*zök*)lü olduğu da söylen-
meli”, düşüncesindedir (TD.Gr., s.489). Ayrıca, J. Deny emrin sonuna mastar
alâmeti -*iğ* (-*ig*) getirilmekle yapılan mastar ismine, meyil ve temenni mânâsın-
daki +*se* (+*sa*) getirildikten sonra faaliyet alâmeti olan -*k* (-*k*) katılınca fiilden
türeme sıfatlar meydana geldiğini ki bunların da kendisinin niyetli istikbal dedi-
ği siyganın menşe ve mânâca aynı olduğunu, DLT'ün muhtelif yerlerinde
Kaşgarlı'nın bu sıygadan bahsettiğini, bunun da niyet sıygasıyla çok yakından
ilgili olduğunu belirtir.

c. 1, s.23: “Üçüncüsü, olmasını temenni ettiği fiilin yapılmasına azmeden
fâildir:

Ol er evge barıgsağ “O adamdır eve varmayı arzu edip buna azim ve
kasteden.”

c. 2, s. 45: Üçüncüsü, fiil kendisi tarafından yapılmadan evvel yapılması-
nı arzu ve temenni etmek mânâsıyla vasıflanan fâildir. Bu sıyga emir üzerine
binâ edilmeyip emrin son sükûnlu aslî harfi esre ile harekelendikten sonra keli-
me kafli, ayınlı ve işbalı (tok, kalın) ise -*ğsağ*, ve kefli, imâleli harfli ve ince ise
-*gsek* ziyâde etmekle yapılır:

Ol evge bar-ıgsağ ol. “O eve varmağa arzudur.”

c. 2, s.201: Fiilin yapılmasını kasıt ve temenni etmek mânâsıyla
vasfolunan fâildir:

Ol, at suvğar-ıgşaķ erdi. “O at suvarmağā arzulu ve niyetli idi.”

c. 2, s.257: Fiilin yapılmasını temenni edici olmak mânâsıyla vasıflanan fâildir:

Ol, tarıg tarıt-ıgşaķ ol. “O, ekin ektirmeğē arzulu ve hırslıdır.”

Bütün bu izah ve örneklerden sonra ayrıca, *barıgşaķ (varacak)*, *turıgşaķ (duracak)*, *keligsek (gelecek)*, *kirigsek (girecek)* *tirigsek (derecek)* vb. gibi örnekler verilerek daha evvel bunların eski Osmanlıca'daki takıbiye rabıt sıygalarını da vermiş görüldüğünü: (*barıgşaķ (varıcaķ)=varınca* vs.) belirterek lehçemizde bu eski sıygaların (g)ları düşmüş s 'leri c 'ye çevrilmiş görünüyor denilmektedir (TDGr. § 638 dip not: I).

Halbuki burada -ğ/-g fiilden isim yapma ekiyle isim hâline getirilen kelimeye +sa-/+se- isimden fiil yapma eki getirilir daha sonra da -k eki ile tekrar isimleştirilir. Dolayısıyla burada +sa /+se isimden fiil yapma ekiyle -k/-k fiilden isim yapma ekinden müteşekkil birleşik bir ek söz konusudur ve bu ek fiile istek, meyil, arzu ifadesi katmaktadır. Buna ilâveten *acaķ/ecek* gelecek zaman ekinin bu şekilde dayandırılması da kesinlikle yanlıştır. Bu yanlışığā götüren ise istekte süreklilik ifâdesinin oluşudur.

Banguoğlu, ekin -dek ve -lek ekleri gibi isimden -se- fiili tabanlarına düşmeli -ik ekinin gelmesi ve önceki ile kaynaşmasından doğmuş bir -se-k > -sek birleşik eki olacağını belirterek öbürlerinde olduğu gibi -sek ile biten kelimelerden de hangilerinin -se- fiillerinden, hangilerinin doğrudan doğruya isim kökünden geldiklerinin her zaman kesinlikle bilinemeyeceğini, fiilin istek anlamının da çoğū zaman korunmuş olmadığını belirterek *er-se-k* “erkek delisi (kadın)”, fakat *su-sak* “su kabı” örneklerini verir ve Eski Türkçe'den beri gelmiş bazı bu türlü ad ve sıfatların farklı yorumlar istediğini; *kursak* < *kurusak*, *dirsek* < *dirsgək*, *bağırsak* < *bağarsuk*, *tümsek*, *yüksək*, *aksak*, *ölümsek*, *kurumsak*, *sarumsak* örnekleriyle açıklamaya çalışır. Ayrıca, -sek ekinin Doğu Türkçesi'nde daha geniş bir kullanılış kazandığını; *keligsek* “gelmek ister”, *barıgşaķ* “varmak ister” örnekleriyle açıklar (T.Gr., § 163).

Besim Atalay, ekin “fiil ve isim köklerine gelerek isim ve aygıt ismi ile sıfat yaptığını” belirtir. Msl;

a) İsim; *barsak* (aslı: bağırsak), *kursak* “kemer, kuşak, bel bağı”, *varsak* “enli bir çeşit kılıç; bir Türkmen boyu”.

b) Aygıt ismi: *susak* “kırlarda çeşme ve kuyu başlarında bulunan ağaçtan oyma ve saplı tas veya maşrapa (Anadolu).

c) Sıfat: *uysak* “uyuntu, düşüncesiz”. Son örnekte *uy-* fiilinden sıfat yapıldığı görülmektedir (TDEK., s.236).

1.3. +sakin/+sekin (< +sa-k+r+n/+se-k+i+n)

Besim Atalay bu ekin, fiile gelerek sıfat yaptığını *çisekin*: ince yağın yağmur (kelimenin kökü: “çiğ” olsa gerektir) örneğiyle açıklamaya çalışır (bk. *TDEK.*, s.239).

B. Atalay kelime kökünü “çiğ” olsa gerektir şeklinde açıklarken aynı zamanda ekin fiile geldiği yolunda açıklama getirmektedir. Eğer kelime kökü “çiğ” (*çig* < **çi-g*; çiselemek fiili var: < *çig-se+le-*) şeklinde isim kökü ise ek, isimden fiil yapan +*sa-/+se-* ile *-k* fiilden isim, yardımcı ünlü ve analogi yoluyla +*n* türeme sesin (*yağın* 'a benzeyerek) birleşmesinden müteşekkil birleşik bir isimden isim yapma ekidir.

1.4. +sal/+sel (< +sa-l/+se-l)

İşlek olmayan isimden isim yapma eklerinden biridir. M. Ergin'in de belirttiği gibi yer ifâde eder: *kum+sal* kelimesinde vardır (bk. *TDB.* § 246). Ekin +*sa-/+se-* isimden fiil yapma eki ile *-l* fiilden isim yapma⁶ ekinin birleşmesiyle oluşan (<+*sa-l*) birleşik ek olarak açıklanmaktadır. Ancak < *kumsu el* birleşiginden (Kadı Burhaneddin'deki *kutlusal* gibi) de meydana gelmiş olabilir. Eski Türkçe'deki *kün* “güneş” ve *kuyaş* “güneş” kelimelerinden *küneş*'in meydana gelmesi gibi.

Besim Atalay, bu ekin, fiil ve isim köklerine gelerek isim ve sıfat yaptığını örnekler vererek açıklar:

I. İsim; *burunsal*: at, katır ve eşek gibi hayvanların ayaklarına nal çakılacağı zaman uslu durmaları için burunlarına takılan kışkaç. “Burunsalık” da derler. *Baysal*: asâyiş, sükûn (Rad. c. IV, s.1430). Kökü “bay”dır.

II. Yer ismi; *kumsal*: deniz kenarında bulunan kumlu yer.

III. Sıfat; *soysal*: asâletli, asil, medeniyetli (Tar.). Kökü “soy”dur. Kayseri ile Adana arasında “Soysallı” adında bir Türkmen oymağı yaşamaktadır.

1.5. +salık/+selik (< sal+lık/sel+lik)

Besim Atalay bu ekin, isim köklerine gelerek birtakım anlamlar bildirdiğini ifade ederek isim, aygıt ismi, yer ismi yaptığını örneklerle açıklamaktadır:

I. İsim; *bunsalık*: sıkıntı, buhran “*Ortalıkta bir bunsalık var*” (Konya). Kökü “bun”dur.

⁶ *-l* fiilden isim yapma eki Türkçe'de eskiden beri görülen, fakat ancak bir iki misali bulunan, işlek olmayan bir ektir; *ıyı-l*, bazı doğu ağzlarındaki *yara-l* “yarayan”, Eski Anadolu Türkçesi'ndeki *düke-l* (< tüke-l) “bütün” kelimelerinde bu ek vardır (bk. *TDB.*, § 284). *kapal* (<*kapa-l*) “muhasara, abluka, lekeri ortaya almak” (*Şeyh Süleyman*, s.212).

II. Ayrı ismi; *burunsalık* (bk. *burunsal*).

III. Yer ismi; *dağsalık*: dağlık (Ankara yerlileri, Orta Anadolu) (*TDEK.*, s.237).

Ek, +sa-/+se- isimden fiil yapma eki ile -l fiilden isim yapma eki ve +lık/+lik isimden isim yapma eklerinin birleşmesinden oluşan birleşik bir teşkildir. -ll- > -l- (örneği çoktur): *yarlıgka* -> *yarlıka*- örneğinde olduğu gibi.

1.6. +san/+sen (< +sa-n/+se-n)

Besim Atalay, ekin isme gelerek sıfat yaptığını belirtir; *boysan*: levent, uzun boylu (Rad.). (*TDEK.*, s.238).

Kelimenin kökü “boy” olup +sa-/+se- isimden fiil yapma eki ile -n fiilden isim yapma ekinin birleşmesinden müteşekkildir.

1.7. +sanak/+senek (< +sa-n-ak/+se-n-ek ?)

B. Atalay, ekin sığata gelerek anlamında azlık bildirdiğini açıklar; *körsenek*: (<kör-senek<körüg-senek) “yarı şeffaf, nim şeffaf” (Kırşehir). Kelimenin kökü “kör”dür (*TDEK.*, s.240).

Ek, +sa-/+se- isimden fiil yapma eki ile -n fiilden fiil yapma eki ve -ak/-ek (<+a-k) fiilden isim yapma ekinden müteşekkil birleşik bir ek olsa gerek.

1.8. +sar/+ser (< +sa-r/-se-r)

Besim Atalay, bu ekin isme gelerek isim yaptığını açıklar; *dağsar*: bir çeşit serçe kuşu (Çağatay Lugatı). Kelimenin kökü “dağ”dır (*TDEK.*, s.238).

Ek, birleşik bir ek olup +sa-/+se- isimden fiil yapma eki ile +r fiilden isim yapma (partisip) ekinin birleşmesinden (<+sa-r) müteşekkildir.

1.9. +sara/+sere (< +sar+a/+ser+e)

Besim Atalay, bu ekin de isme gelerek isim yapan bir ek olduğunu örneklerle açıklar; *kaksara*: kamıştan yapılmış kulübe (Çağatay Lugatı). Kökü “kak”dır (*TDEK.*, s.238). Eke gelince +sar/+ser isimden isim yapma eki ile +a/+e isimden isim yapma ekinden müteşekkil bir ektir.

1.10. +sarı/+seri (< +sar+ı/+ser+i)

B. Atalay, bu ekin isimden isim yapan bir ek olduğunu belirtir; *eğseri* ~ *ekseri* ~ *engseri* “demir çivi” (Batı Anadolu).

1.11. +savul/+sevül (< +sa-ğul)

B. Atalay, ekin isme gelerek isim yaptığını belirtir; *saksavul*: Orta Asya’da yetişen bir çeşit ağaç (Ç.L.). Kökü “sak”tır (*TDEK.*, s.238).

Ek, +*sa*-/+*se*- isimden fiil yapma eki ile -*gul*⁷ ekinden müteşekkil bir ek olabilir (?)

1.12. +*msa*-/+*mse*- (< +*m*+*sa*-/+*m*+*se*-)

M. Ergin, son zamanlarda ortaya çıkan bu ekin, +*sa*-/+*se*- ekinin, başına bir +*m* alması ile teşekkül ettiğini, +*sa*-/+*se*-'nin başına +*m* sesini ya /*m*/ ile biten bir ismin sonundan alarak eke dâhil bir ses gibi diğer misallere de geçirdiğini veya /*m*/'nin buraya benzetme yolu ile girdiğini açıklamaktadır. İsimden isim yapma eki olan +*msı*/*msi*, + *msu*/*msü*'de de böyle türeme bir *m* sesi vardır ve +*sı*/*si*, +*su*/*sü* eki bu *m*'yi sonradan başına almıştır. Bu iki şeklin; biri isim, biri fiil yapan bu iki ekin birbirine muvâzi olduğu açıkça görülmektedir.

+*msa*-/+*mse*- yapma veya olma ifâde eden fiiller yapar. İşleklik sahası geniş değildir. Ancak birkaç misalde görülür: *az*+*ı*+*msa*-, *ben*+*i*+*mse*-, *i-yi*+*mse*-, *küçü*+*mse*-, *kötü*+*mse*- misallerinde bu ek vardır (TDB., § 262).

T. Banguoğlu konuyla ilgili şu açıklamada bulunmaktadır: “Ek Eski Türkçe'den beri -*se*- istek fiilleri isim köklerinden (*suwsamak*, *yagsamak*) ve fiilden, yalın ad tabanlarından (*kül-üm-se-mek*, *bar-ıg-sa-mak*) yapılmaktadır. -*imse*- birleşik eki Batı Türkçesi'nde fiilden az sayıda fiiller vermekle beraber isimden fiil yapan bir addaşa örnek olup belki de “*benimse*” fiilinde, başka anlatımda olan (iyelik) bir +*im* eki aracı olmuş ve isimden +*imse*- fiilleri baş göstermiştir. Ek, az sayıda sıfatlara gelmiş görülmekte (*azımsa*-, *çoğumsa*-, *küçümse*-, *gücümse*-, *kurumsa*- “kuru yemiş istemek”), bu kullanışta +*imse*- eki daha çok benzerlik anlamını, “öyle saymak” anlatımını korumuş görünmektedir. -*se*- istek ve -*si*- benzerlik ekleri anlatımları dilimizde basit şekillerde olduğu kadar birleşiklerde de karıştırılmakta, isimden ve fiilden -*imse*- fiilleri yeni örnekler vermektedir. Meselâ; *yoğumsamak* “inkâr etmek”, *durumsamak* “teredüt etmek” (TGr., § 179)”.

Yine Banguoğlu, fiilden fiil yapan ekler arasında -*imse*- ekini de vererek, ekin -*se*-'nin -*im* fiilden isim eki üzerine gelip bunların kaynaşmasından doğmuş bir birleşik olduğunu ifade eder, +*imse*- (*azımsamak*, *gücümsemek*) sonradan oluşmuş bir örnekleme olup aslolan -*imse*-'tir, açıklamasını yapmaktadır (TGr., § 248). Halbuki ek, Banguoğlu'nun kendi örneklerinden de anlaşıldığı gibi esâsen isimden fiil yapma ekidir.

⁷ Krş. Moğolca -*gul*/*gül* eki. Ancak, bu ekin fonksiyonu meslek adlarını ifade eden isimler yapmaktır (MYDGr., § 153).

1.13. +msar/+mser (< +m+sa-r/+m+se-r)

T. Banguoğlu, ekle ilgili olarak +imse- isimden fiillerinin şimdiki geniş sıfat fiili diye adlandırılabilceğini, fiil tabanları oluşmadan doğrudan doğruya isim tabanından yapılmış göründüklerini, bu sebeple +imser ekinin bağımsız, vurgulu ve düşmeli bir birleşik ek saydığını bildirir; *iyimser*, *kötümser*, *karamsar* (TGr., § 145). -r eki burada partisip ekidir.

2. -sa-/se-

Ek, kategori değiştirmesi (-g+sa-<-sa-) neticesinde fiillere de getirilmeye başlamıştır.

2.1. -sa-/se-

Brockelmann, ekle ilgili olarak "-sa ile kurulan dilek-şart Moğolca'da olduğu gibidir. İstek ifâde eden -sa/-se eki sa- "saymak, düşünmek istemek" fiili ile aynıdır. Bu, doğrudan doğruya köke gelir," diyerek örnekler verir: Me-selâ, *egirse-* "örmek (< *egir-se-*), *çapsa-* "yüzmek istemek", *körse-* "görmek istemek" vb. gibi (OGr., § 153).

T. Tekin, "istek belirten fiil gövdeleri şekli" olduğunu ve sâdece *berse-* "vermek isteme" *bersegim* "vermek için isteğim" (OR 2) (< *ber-*) örneğinde geçtiğini belirtir (Gr. OT., s.116).

M. Ergin, ekin işlek olmayan bir fiilden fiil yapma eki olup Eski Anadolu Türkçesi ile bugün bazı ağızlarda bulunan *gör-se-t-* "göstermek" fiilinde bu ekin olduğunu ve bu ekin +sa-/se- isimden fiil yapma ekinin tesiriyle ortaya çıkmış olabileceğini belirtir (TDB., § 334)⁸.

Orta Türkçe'de, ek geniş bir şekilde kullanılmıştır: *Men anı öpsedim* (DLT. I, 275/20). "Ben onu öpmek istedim." *Ol oğ atsadı* (DLT. I, 275/26). "O, ok atmak istedi." *Ol öttin ötsedi* (DLT. I, 276/1). "O, delikten öte geçmek istedi." *Ol taşığ itsedi* (DLT. I, 276/5). "O, taşı itmek istedi." *Er kapuğ açsadı* (DLT. I, 276/9). "Adam kapıyı açmak istedi." *Ol suw içsedi* (DLT. I, 276/13). "O, su içmek istedi." *Ol kılın mañga ıdhsadı* (DLT. I, 276/19). "O, kulunu bana göndermek istedi." *Men butağ egsedim* (DLT. I, 277/20). "Ben, budağı, dalı eğmek istedim." *Kenç anasın emsedi* (DLT. I, 278/21). "Çocuk anasını emmek istedi." vb. gibi.

Bütün bu örneklerde de görülüyor ki ek "arzu, istek, meyil" ifâde etmektedir.

⁸ Aynı örnek A. F. Sjöberg tarafından da verilir: *korsat-* "göstermek", *korsatil-* "gösterilmek" (USGr., s.79).

2.1. -saḳ/-sek (< -sa-ḳ/-se-k)

İşlek olmayan bir ektir; *tutsak* kelimesinde bu ek vardır (bk. *TDB.*, § 298).

Ayaktan düşüp nite tutsak kala / Elin düşmüşün her ki tutmuş ola (TS. I-1/908).

2.2. -sal/-sel (< -sa-l/-se-l)

İşlek olmayan bir ektir; *uyusal* kelimesinde bu ek vardır (bk. *TDB.*, § 296).

2.3. -sar/-ser Şart Eki:

Türkçe'de eski şart eki esasen *-sar/-ser* şeklinde idi. Eski Türkçe'de uzun zaman bu *-sar/-ser* kullanılmış, devreinin sonlarında *r*'si düşerek ek *-sa/-se* şekline geçmiştir. Ekin sonunda yer alan *-r* eki de partisip ekidir (< *-t+ğ+sa+r*). Esasen ek partisip fonksiyonunu kaybettiği için şekil ve zaman eki olarak şahıs eki almaktadır.⁹ Ek, Batı Türkçesi'ne bu *-sa/-se* şekli ile geçmiş ve Batı Türkçesi'nde hep bu şekilde kullanılagelmiştir (*TDB.*, § 488).

aç-sâr: tosıḳ: ömez sen: bir: tod-sar: âçsıḳ: ömez sen (O. II, K. 6): “Acı-kırsan doyacağını düşünmezsin, bir (de) doyarsan (tekrar) acıkacağını düşünmezsin.” *ötük(e)n: yir: ol(u)r(u)p: (a)rḳ(i)ş: türk(i)ş ı-s(a)r n(e)ñ buñ(u)ğ yok* (O. I., G.8). “Ötüken topraklarında oturup (buradan Çin'e ve diğer ülkelere) kervanlar gönderirsen, sonsuza kadar devlet sahibi olup hükmedeceksin.” *ol y(e)rg(e)rü: b(a)rs(a)r: türük: bod(u)n: ölt(e)çi s(e)n* (O. I., G.8): “O yere doğru gidersen, (ey) Türk halkı, öleceksin!” *ır(a)k (e)rs(e)r: y(a)bl(a)ḳ: (a)ğı birür: y(a)ğuk: (e)rs(e)r: (e)dgü: (a)ğı birür: tip (a)nça: boğurur: (e)rm(i)ş* (O. I., G.7): “(Çinliler, bir halk) uzak(ta yaşıyor) ise, kötü hediyeler verir, yakın(da yaşıyor) ise iyi hediyeler verir deyip öyle akıl verirler imiş.” *üze: t(e)ñri: b(a)sm[(a)s(a)r: (a)sra] y(e)r: t(e)l(i)nm(e)s(e)r: türük: bod(u)n: il(i)ñ(i)n: tör(ü)g(i)n: k(e)m (a)rt(a)tı: ud(a)çı [(e)rt]i*. (O. II, D.18): “Üstte(ki) gök çok-medikçe, altta(ki) yer (de) delinmedikçe, (e)y Türk halkı, (senin) devletini (ve) yasalarını kim yıkıp bozabilir idi?” *t(a)bğ(a)ç: oğ(u)z: kuta(a)ñy: buç(e)gü: ḳ(a)b(t)ş(sa)r ḳ(a)lt(a)çı b(i)z* (T. I, G. 5-6): “Çinliler, Kıtaylılar (ve) Oğuzlar, bu üçü birleşirse (biz) çaresiz kalırız.”

er-ser “ise”, pek çok zamanın birleşiminin teşkiline yarar: *ögir-ür men erser* “sevinirsem”; *u-maz men erser* “muktedir olamazsam, yapamazsam” (*ET.Gr.*, § 261).

Şart eki fonksiyon ve yapı itibâriyle bize Moğolca'daki istek kipini hatırlatıyor. Moğolca'da istek kipi umûmiyetle ulaşılmaz bir isteği ifâde eder ve bü-

⁹ krş. diğer partisip eklerinin şekil ve zaman eki durumuna geçmesi (Kemal Eraslan, *ETİF*).

tün şahıslar için kullanılır (ah yapsa). Bu kipin eki, konsonantla biten tabanlara -u/-ü- yardımcı ünlüsüyle getirilen -ğasai/-gesei 'dir: *yabuğasai* “ah gitse”, *kelegesei* “ah söylese”, *yabuğulağasai* “ah gönderse” (MYDGr., § 341).

Ekin yapısı ile ilgili görüşler ana hatları ile K. Eraslan'ın “-sar/-ser isim-fiil ekinin yapısı ve fonksiyonları” adlı makalesinde özetlenmiştir.

Yukarıdaki açıklama ve örneklerden de anlaşılacağı üzere esâsen ek isimden fiil yapma eki olup zamanla bir başka şekil (fiilden fiil yapma) için de kullanılmaya başlanmıştır. Eski Türkçe'den sonra kelime sonundaki, yapım ve çekim eklerinin başındaki -ğ/-g'lerin düşmesi (*öpügse-* “öpmek iste-”, *öliüge-* “ölmek istemek”, *alığsa-* “almak istemek” vb. gibi) ekin isimden fiil yapma dışında, fiile doğrudan doğruya getirilerek fiilden fiil yaptığı şeklinde düşünülmesine yol açmıştır.

Türkçe'deki bu -sa/-se- ekinin Moğolca'daki şu ekleri hatırlattığını belirtmiştik:

Ekin Moğolca'da istek kipi olan -ğasai/-gesei ekiyle ilgisinin bulunduğu düşünülebilir. Bu kip, umûmiyetle ulaşılmaz bir isteği ifâde eder ve bütün şahıslar için kullanılır (ah yapsa). Bu kipin eki, ünsüzle biten tabanlara -u/-ü- yardımcı ünlüsüyle getirilir; *yabuğasai* “ah gitse” vb. gibi (bk. MYDGr., § 341).

Yine ek Moğolca'daki -sağ/-seg ekiyle ilgilidir diye de düşünülebilir. Çünkü, bu ekin fonksiyonu, birşeye düşkünlük veya şefkat (tıpkı +sa-/se- ekinde olduğu gibi) bildiren isimler yapmaktır; *eligeseg* “akraba canlısı” (< *eligen*¹⁰ “akraba”), *miğasağ* (< mikan “et”) “et seven”, *urakisag* (< araki “rakı”) “sarhoş”, *emeseg* (< em-e “kadın”) “evli adam”, vb. gibi (bk. MYDGr., § 135). Bu şekil ve fonksiyon benzerliği nazarı Altay dil yapısıyla da ilgili olabilir.

Buna göre görüşler şöyle sınıflandırılabilir:

1) Ekin aslı +sa-/se-'dir, yani isimden fiil yapma ekidir. Temel fonksiyonu 'istek' ifâdesi taşımasıdır.

2) Ek, -g ile fiilden yapılmış isimlere getirildiğinde -g 'nin düşmesi ile fiile getirilen ek hâline geçmiştir. Meselâ; *kör-ü-g+se->körüse->körse-<kör-se-*.

3) Bu istek ifâdesi, hem isimlerden hem de fiillerden yapılmış teşkillerde kendisini korumuştur.

4) Yine bu istek ifâdesi değişik ölçülerde ekin kalıplaşarak içinde yer aldığı birleşik eklerde de kendisini korumaktadır. Meselâ; -sar/-ser şart ekinin bazı cümlelerde istek ifâde etmesi bundandır.

¹⁰ Bu ekin getirildiği kelimenin sonunda bulunan -n'ler düşürülür (bk. MYDGr., § 135).

5) Ekin bulunduğu birleşik eklerin teşekkülü farklı devrelerde olmuştur.

6) Bazı türkoloğların *-sa/-se* ekini bir *sa-* fiilinden getirmeleri en azından bilinen devrelere uygun düşmemektedir.

7) Aynı durumu paraleli olan *+sı-/+si-* ekinde de görmekteyiz. Belki de bu ekler birbirinin varyantıdır. Çünkü, bu iki ek kullanılış, gelişme ve fonksiyon bakımından benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki *+sa-/+se-* ekinin 'istek' fonksiyonu esas olup türemişlerine de yansımıştır. Ek, kategori değiştirmesi neticesinde fiillere de getirilmeye başlanmıştır. Şart ekinde de bu 'istek' fonksiyonu olduğu için ilgili ekle alâkalıdır, diyoruz. Meselâ; "*Çalışsan başarısın.*" cümlesinde açık bir şekilde 'çalışmasına istek duyma' ifâdesinin olduğu görülmektedir.

Kısaltmalar

ABAW	Abhanolungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin
bk.	bakınız
c.	cilt
Doğu	Doğu
G.	Güney
K.	Kuzey
O. I.	Orhun I (Kültigin Kitabesi)
O. II.	Orhun II (Bilge Kağan Kitabesi)
Rad.	Radloff
s.	sahife
SBAW	Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin
sy.	sayı
Tar.	Tarançı
TD.	Türk Dili, Ankara
TDK.	Türk Dil Kurumu, Ankara
TKA.	Türk Kültürü Araştırmaları

Bibliyografya

I

- DLT.* KAŞGARLI MAHMUD (Çeviri: Besim ATALAY) *Divânü Lûgati't-Türk Tercümesi*, I. c., Ankara 1985, TDK. Yayınları No. 521
- ET.Gr.* A. von GABAIN (Tercüme: Mehmet AKALIN), *Eski Türkçenin Grameri*, Ankara 1988, TDK. Yayınları No. 532.
- ETİF.* Kemal ERASLAN, *Eski Türkçe'de İsim Fiiller*, İstanbul 1980, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2731.
- ETT.* Faruk K. TİMURTAŞ, *Eski Türkiye Türkçesi (XV.yy. Gramer-Metin-Sözlük)*, İstanbul 1977, İÜ. Edb. Fak. Yayınları No:2157
- Gr.OT.* Talât TEKİN, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Bloomington 1968, Indiana Unı. Yayınları
- M. II.* A. von Le COQ, *Türkische Manichaica aus Chotscho. II*, ABAW 1913, 3, Berlin 1919
- Mater. Morph.* Martti RASANEN, *Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprachen*, Helsinki 1957
- MYDGr.* Nicholas POPPE (Tercüme: Günay KARAAĞAÇ), *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, İzmir 1992, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 68
- Neg. Verb.* W. BANG, "Das negative Verbum der Türkischen Sprachen", *SBAW*, Phil.-hist. Kl. 1923, XVII, Berlin 1923, s.114-131.
- OGr.* C. Brockelmann, *Osttürkische Grammatik der islamischen Literatursprachen Mittelasiens*, Leiden 1951.
- Şeyh Süleyman* Şeyh Süleyman Efendi, *Lugat Çağatayî ve Türkî-i Osmanî*, İstanbul 1298
- T.* Talat TEKİN, *Tonyukuk Yazıtı*, Ankara 1994, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:5
- TDB.* Muharrem ERGİN, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1984, Boğaziçi Yayınları
- TDEK.* Besim ATALAY, *Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*.
- TDF.* Necmettin HACIEMİNOĞLU, *Türk Dilinde Yapı Bakımın-*

- dan Fiiller*, Ankara 1992, Kültür Bakanlığı Yayınları No. 1348
- TDGr.* Jean DENY (Tercüme: Ali Ulvi ELÖVE), *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, İstanbul 1941
- TGr.* Tahsin BANGUOĞLU, *Türkçe'nin Grameri*, Ankara 1990, TDK. Yayınları No:528
- TS.* *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü II*, Ankara 1953, TDK. Yayınları c. III. 3
- TT. V* W. BANG, A. von GABAIN, *Türkische Turfan Texte V, SBAW*, Phil.-hist. Kl. 1931, XIV, Berlin 1931, s.323-356
- USGr.* André F. SJOBERG, *Uzbek Structural Grammar*, Bloomington 1963
- Zum türk. Kond.* G. J. RAMSTEDT, "Zum türkischen Konditional", *Finnisch-Uigurische Forschungen*, Bd. XXIX, 1-3, Helsinki, s.120-126.

II

Kemal ERASLAN, "-sar/-ser İsim-fiil Ekinin Yapısı ve Fonksiyonları" *Prof. Dr. Hasan Eren Armağanı*, TDK Yayınları, Ankara (Basılmaktadır).

Kemal ERASLAN, "+sı-/+si- (~+su-/+sü-) İsimden Fiil Yapma Eki ile -sı/-si- (~-su/-sü-) Fiilden Fiil Yapma Eki ve Genişlemiş Şekilleri Hakkında", *TKA*. (Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'a Armağan) XXXII/1-2, 1994, Ankara 1996, s.47-62

Ahmet B. ERCİLASUN, "Kâşgarlı Mahmud'da -sa/-se- Eki", *TD*, sayı 521, Ankara, Mayıs 1995, s.449-455.